

Švédská knižní kořist z českých zemí a nové perspektivy jejího výzkumu

Lenka VESELÁ

Abstract: This study presents current research into the Swedish booty of books from Bohemia and Moravia and defines new questions that have arisen from surveys of surviving artefacts. It also presents a new research platform in the form of the informational-bibliographical portal The Swedish Booty of Books from Bohemia and Moravia 1646-1648, the goal of which is to make the results of ongoing research into the confiscated books available to both the academic and general public.

Key Words: War booty; Sweden; History of Libraries; Book History; Bohemia; Moravia

Tricetiletá válka byla prvním evropským válečným konfliktem, v jehož průběhu docházelo na obsazených územích k cílené konfiskaci kulturních památek. Organizované a systematické zábory, které se týkaly nejen uměleckých předmětů, ale také knih, probíhaly v souladu s dobovým právem, a tak je vnímaly i tehdejší švédské elity.^{1]} Přestože jsou v posledních letech zřejmé snahy o ukotvení tohoto fenoménu v širším evropském a kulturně-historickém rámci, problematika odvozu kulturních statků bude asi vždy vnímána jako citlivá záležitost.^{2]}

Kulturní trofeje z války hrály výraznou roli v rovině osobní prestiže a možnostech sebezprezentace nových vlastníků, ale stejně významné bylo i symbolické kulturní ponížení nepřítele. Tento motiv měl podle všeho primární

1] Výraz „válečná kořist“ se ve švédštině poprvé objevuje až v roce 1712, ve švédských pramenech z doby tricetileté války byly používány obecnější termíny (konfiskace apod.), viz Emma HAGSTRÖM MOLIN, *Krigsbytetts biograf i byten i Riksarkivet, Uppsala universitetsbibliotek och Skokloster slott under 1600-talet*, Göteborg 2015.

2] K reflexi diskuzí na švédské straně nejnověji Lars MUNKHAMMAR, *Dessa eviga kraf på återställande*, in: Peter Sjökvist (red.), *Bevara för framtiden: Texter frånen seminarierier om specialsamlingar*, Uppsala 2016, s. 83–94. Důležitý mezník ve výzkumu kulturní kořisti představují Ann Grönhammer – Carl Zarmén (red.), *Krigsbyte = War-booty*, Stockholm 2007; Sofia NESTOR (red.), *War-Booty: a Common European Cultural Heritage: an International Symposium at the Royal Armoury, 29–31 May 2008*, Stockholm 2009; nejnověji k tématu kořisti v českých zemí Jenny ÖHMAN, *Die Plünderung von Prag 1648: Eine schwedische Perspektive*, *Frühneuzeit-Info* 26, 2015, s. 240–248; Robert REBITSCH – Jenny ÖHMAN – Jan KILIÁN, *1648: Kriegführung und Friedensverhandlungen: Prag und das Ende des Dreißigjährigen Krieges*, Innsbruck 2018, s. 295–320 (autorkou této části je Jenny Öhman).

význam zejména na straně vládnoucích a vojenských elit Katolické ligy. Výrazně symbolicky byl například vnímán zábor několikatisícové knihovny protestantských kurfirťů v Heidelbergu (tzv. Bibliotheca Palatina) obsahující i řadu cenných středověkých rukopisů, který se uskutečnil v roce 1622. Zájem včlenit ji do svých sbírek projevil jak Maxmilián Bavorský, tak císař Ferdinand II., nakonec však ustoupili přání papeže Řehoře XV., aby byla převezena do Říma a stala se součástí Vatikánské knihovny.³⁾ Není příliš známé, že uloupené knihy z dob třicetileté války se nacházejí i na českém území. V roce 1627 získal Albrecht z Valdštejna ve Šlesvicku-Holštýnsku rozsáhlou knihovnu humanisty a dánského královského místodržícího Heinricha Rantzaua. Její část se dodnes nachází ve fondech pražské Národní knihovny.⁴⁾

Konfiskace uměleckých předmětů a knih ze strany Švédů byla poměrně systematickou činností řízenou z nejvyšších míst ve Stockholmu. V jejím pozadí ovšem stály i jiné než jen výše zmíněné důvody. Knihtisk a knižní obchod se na sever Evropy šířil s výrazným zpožděním a knihy byly v tehdejší Švédsku, rychle stoupajícím na politickém a válečném nebi tehdejší Evropy, nedostatkovým zbožím. Knižní kořist z dobytých měst byla tedy snadným způsobem, jak získat kulturní kapitál, který v tehdejší Švédsku výrazně chyběl.⁵⁾ První knihovny získané za Gustava II. Adolfa v polských a německých městech (Riga, Braniewo, Frauenburk, Magdeburk, Mohuč a další) směřovaly z větší části do švédských církevních a vzdělávacích institucí, zejména pak do nově založené univerzitní knihovny v Uppsale.⁶⁾ Naopak knihy z druhé fáze záborů, které spadají do doby vlády Kristýny I., byly z větší části určeny pro potřeby královského dvora ve Stockholmu.

Do této druhé fáze konfiskací spadají i knižní sbírky, které Švédové získali na sklonku třicetileté války v českých zemích. V letech 1646 a 1648 bylo z Mikulova, Olomouce a Prahy odvezeno přibližně dvacet pět tisíc knih, z nichž podstatnou část tvořily dvě rozsáhlé šlechtické knihovny (knihovna Rožmberků a Dietrichsteinů) a církevní knižní sbírky z Olomouce a Prahy.⁷⁾

3) Marcus JUNKELMANN, *Den katolska ligans troföer och krigsbyten under trettioåriga kriget*, in: A. Grönhammer – C. Zarmén (red.), *Krigsbyte = War-booty*, Stockholm 2007, s. 137–149.

4) Libuše SIMANDLOVÁ, *Knihovna Heinricha Rantzaua*, in: Rukověť tištěných knihovnických fondů Národní knihovny České republiky, Praha 2006, s. 193–195.

5) Eva NILSSON NYLANDER, *The Mild Boredom of Order. A Study in the History of the Manuscript Collection of Queen Christina of Sweden*, Lund 2011, s. 45–49; termín kulturní kapitál poprvé použili Peter SJÖKVIST – Krister ÖSTLUND, *War Booty at Uppsala University Library*, Paper presented at: IFLA WLIC 2017 – Wrocław, Poland – Libraries. Solidarity. Society. Dostupné na <http://library.ifla.org/1687/1/088-sjokvist-en.pdf> [cit. dne 13. 9. 2019].

6) Christian CALLMER, *Königin Christina, ihre Bibliothekare und ihre Handschriften: Beiträge zur europäischen Bibliotheksgeschichte*, Uppsala 1977; E. HAGSTRÖM MOLIN, *Krigsbytetets biograf*, s. 119–172.

7) Tento údaj vychází z počtu knih zaznamenaných v dobových katalozích kombinovaný s mírou dochování těch knižních sbírek, ke kterým se dobové soupisy nedochovaly.

Nová výzkumná platforma

Přestože zkonfiskované knihovny představovaly významnou, či snad i podstatnou část receptivní složky předbělohorské knižní kultury, naše informace o nich včetně jejich „druhého života“ ve Švédsku jsou stále velmi torzovité. Zájem českých badatelů o švédskou knižní kořist se sice datuje už od konce 18. století, starší výzkumy se však soustředily spíše jen na evidenci bohemikálních rukopisů a unikátně dochovaných jazykově českých tisků či na významné jednotliviny typu *Codex gigas*.^{8]} Jediným souvislejším pojednáním o knižní kořisti z českých zemí tak stále zůstává práce švédského historika Otto Waldeho *Storhetstidens litterära krigsbyten*, vydaná již před sto lety, ve které je několik kapitol věnováno i pozitivisticky pojatým dějinám knihoven z českých zemí. Vzhledem k jazykové bariéře však ani tato práce nebyla v českém prostředí výrazněji využívána.^{9]}

V souvislosti se švédskou knižní kořistí z českých zemí je možné klást si mnoho různých otázek: Byly odvezené knihovny ve své době něčím výjimečné? Jakou funkci ve své době plnily? Jaké knihy vlastně obsahovaly a byly tyto knihy skutečně čteny? Zmocnili se Švédové knih i v jiných českých nebo moravských městech? A jakým způsobem byly knihy z českých zemí vnímány v novém kulturně odlišném prostředí?

Se zodpovězením těchto a dalších otázek by měla v budoucnu pomoci nová výzkumná platforma v podobě webového portálu *Švédská knižní kořist z Čech a Moravy 1646–1648*, který byl zveřejněn Knihovnou AV ČR na konci roku 2018.^{10]} Cílem tohoto portálu je zpřístupnit odborné i širší veřejnosti výsledky probíhajícího soustavného pátrání po odvezených knihách, nabídnout další důležité prameny a informační zdroje, které byly dosud v českém prostředí špatně dostupné a zintenzivnit tímto způsobem zájem o výzkum tohoto kulturně-historického fenoménu.

8] Shrnující přehled o českých výzkumech ve Švédsku Lenka VESELÁ, *Knihy na dvoře Rožmberků*, Praha 2005, s. 16–21; Lenka VESELÁ, *Historie výzkumů švédské knižní kořisti z Čech a Moravy*, dostupné na <https://www.knizni-korist.cz/historie/> [cit. dne 13. 9. 2019]; Jindřich MAREK, *The Devil's Bible in Sweden*, in: Kamil Boldan (red.), *Codex gigas – The Devil's Bible. The Secrets of the World's Largest Book*, Prague 2007, s. 99–117. K aktivitám Bedy Dudíka recentně Richard MAHEL, *Beda Dudík (1815–1890): život a dílo rajhradského benediktina a moravského zemského historiografa ve světle jeho osobní pozůstalosti*, Praha 2015, s. 223–257; Marta VACULÍNOVÁ, *Bohemica in Sweden and the National Museum Library in Prague*, in: Sofia Nestor (red.), *War-Booty. A Common European Cultural Heritage. An International Symposium at the Royal Armoury 29-31 May, 2008, Stockholm* 2009, s. 139–145.

9] Otto WALDE, *Storhetstidens litterära krigsbyten. En kultur-historisk-bibliografisk studie I–II*, Uppsala – Stockholm 1916–1920, kapitoly k českým knihovnám na s. 228–332.

10] Dostupný na <https://www.knizni-korist.cz/> [cit. 25. 2. 2019]. Portál vznikl v rámci programu Akademie věd České republiky – Strategie AV21 (Komunikace v raném novověku).

Základ portálu tvoří postupně se rozšiřující specializovaná databáze dochovaných exemplářů, která v současné době obsahuje zhruba 1000 záznamů s detailním popisem provenienčních údajů všech prozkoumaných knih. Na databázi je navázána mapa míst jejich dnešního uložení s možností interaktivního vyhledávání podle původních vlastníků i jednotlivých knihoven. Dalším prvkem portálu je „cestovní“ mapa s informacemi o hlavních trasách putování českých knih Evropou. Webový portál také vůbec poprvé zprostředkovává digitální kopie všech dochovaných původních katalogů, které byly z českých zemí odvezeny spolu s knihovnami a jež se dochovaly v Královské knihovně ve Stockholmu. Tyto katalogy byly dosud české veřejnosti přístupné jen prostřednictvím nekvalitních reprodukcí, nebo nebyly dostupné vůbec. Portál také zveřejňuje první český překlad zmíněných bohemikálních pasáží z knihy Otty Waldeho, doplněný o odborné komentáře reflektující současný stav poznání prezentovaných poznatků.

Konfiskace na českém území

Jako první byly Švédové v roce 1646 zabaveny knižní soubory na Moravě. V Mikulově, který švédská vojska obsadila v dubnu roku 1645, se hlavní kořistí stala dietrichsteinská knihovna, která obsahovala více než 8000 knih a ve své době byla druhou největší v českých zemích.^{11]} Za rychlým růstem této původně malé rodové sbírky (kolem roku 1620 obsahovala jen něco přes tisíc knih) stál kardinál František z Dietrichsteina, který využil příznivé situace za třicetileté války a systematicky ji rozšiřoval výhodnými akvizicemi menších i velmi rozsáhlých knižních celků z Moravy i zahraničí. Před odvozem knih z Mikulova vytvořil švédský komisař Johann Busso lokální katalog, který se dochoval v Královské knihovně ve Stockholmu a jenž je nyní dostupný i v digitální podobě.^{12]} Jen díky důslednosti Švédů v oblasti evidence zabavených sbírek tedy známe kompletní podobu dietrichsteinské knihovny před jejím definitivním rozptýlením.

Dietrichsteinská knihovna byla před odvozem uložena do 47 sudů a do dalších dvou byly uskladněny matematické a astrologické přístroje a glóby, které se nacházely v prostorách zámecké knihovny. Nejdříve byla ovšem odvezena do Olomouce, kde již byly soustředěny a na odvoz připraveny místní knižní soubory.

11] Miroslav TRANTÍREK, *Dějiny mikulovské zámecké knihovny*, Mikulov 1963; Burkhard SEUFFERT, *Bibliothek und Archiv auf Schloss Nikolsburg in Mähren vor 1645*, Zentralblatt für Bibliothekswesen 4, 1925, s. 253–259.

12] Stockholm: Kungliga biblioteket (U 377), dostupný na <https://www.knizni-korist.cz/katalogy/> [cit. 25. 2. 2019].

Konfiskace knih v Olomouci probíhala průběžně během dlouhé švédské okupace (1642–1648).^{13]} Zabavování knih v jednotlivých kláštorech a církevních institucích probíhalo spíše nárazově a působí nahodilým dojmem. Avšak vzhledem k dlouhému období, po které Švédové v Olomouci pobývali, se jim nakonec podařilo částečně či kompletně zabavit téměř všechny tamní církevní a klášterní knihovny. K nejrozsáhlejším švédským ziskům patřila knihovna jezuitského konventu, ale konfiskovány byly i menší knižní sbírky olomoucké kapituly a také františkánského, premonstrátského a dominikánského kláštera. Celkový počet knih ukořistěných v Olomouci však neznáme, neboť katalog vyhotovený Švédy před jejich odvozem do Slezska se bohužel nedochoval. Dle počtu dochovaných exemplářů a množství sudů, jichž bylo použito k přepravě, se však nesporně jednalo o několik tisíc svazků. Knižní kořist soustředěná v Olomouci byla odvezena ve dvou fázích: nejdříve v listopadu 1646 kapucínská a dietrichsteinská knihovna, později v lednu 1647 je pak následovaly jezuitské, kapitulní a další klášterní sbírky. Knižní kořist z Moravy byla přepravena do Hlubčic ve Slezsku, kde zůstala do jara 1647. Kvůli ohrožení uskladněných knih císařskými vojsky je nechal generál Wittenberg převézt dál do Hlohova, kde byly sudy s knihami přeloženy na čtrnáct malých lodí, které je dopravily po Odře do Štětína a odsud po moři do Stockholmu, kam dorazily začátkem června 1647.^{14]}

Posledním ziskem Švédů před uzavřením vestfálského míru byly knihy ukořistěné z Malé Strany a Hradčan, jichž se švédská vojska zmocnila v červnu 1648. Součástí pražské kořisti se staly knihy z bývalé Rudolfovy kunstkomy a exempláře patřící dalším členům habsburského rodu (např. Matyáše II. či Ferdinanda III.). Z Malé Strany byly na sever také odvezeny knihy z církevních institucí, například z jezuitského profesního domu na Malé Straně či z premonstrátského kláštera na Strahově.^{15]} Nejrozsáhlejší kořistí se ovšem stala rožmberská knihovna přemístěná na Pražský hrad teprve o rok dříve (1647) z Třeboně. Obsahovala téměř 10 000 titulů a reflektovala vztah Rožmberků ke knižní kultuře již od 14. století. Její obsahovou skladbu k roku 1610 zachycuje čtyřsvazkový katalog Václava Březana, který se dochoval v Královské knihovně ve Stockholmu a je dnes přístupný i v digitální podobě.^{16]}

13] Souhrnně ke švédské okupaci Olomouce Miroslav KOUDELA – Zdeněk KAŠPAR, *The Swedes in Olomouc (1642–1650)*, Olomouc 1995; Miroslav KOUDELA, *Za třicetileté války*, in: Jindřich Schulz (red.), *Dějiny Olomouce I*, Olomouc 2009, s. 333–367.

14] O. WALDE, *Storhetstidens litterära krigsbyten*, s. 245–246.

15] Celkově k válečné kořisti z Prahy J. ÖHMAN, *Die Plünderung von Prag 1648*, s. 240–248; Emil SCHIECHE, *Die Rosenbergsche Bibliothek vor und nach Juli 1648*, *Stifter-Jahrbuch* 5, 1957, s. 102–140. K odvozu knih ze Strahovského kláštera recentně Bořek NEŠKUDLA, *Strahovská knihovna v době švédského vpádu v roce 1648*, in: *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru: sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*, Ústí na Orlici 2008, s. 249–264.

16] Stockholm: Kungliga biblioteket (U 378), dostupný na <https://www.knizni-korist.cz/>

Tento katalog byl vysokou úrovní svého zpracování mimořádný v rámci celé střední Evropy a díky přesným záznamům bylo možné spolehlivě rekonstruovat celkovou obsahovou, typografickou i jazykovou skladbu této nejstarší šlechtické knihovny českých zemí.^{17]}

Knihy z Prahy byly uloženy do třiceti sudů a dopraveny po Vltavě a Labi do meklenburské pevnosti Dömitz, kde zůstaly uloženy přes zimu. Na jaře roku 1649 byly knihy přemístěny do Wismaru a odtud byly po moři přepraveny do Stockholmu, kam dorazily v květnu téhož roku.^{18]}

Jejich přeprava však byla zorganizována poněkud narychlo vzhledem k očekávanému uzavření vestfálského míru a odchodu švédských vojsk z Prahy a probíhala zřejmě poněkud méně organizovaně, než tomu bylo o rok dříve na Moravě. Knihy nebyly před převozem zinventarizovány, ani pečlivě zabezpečeny. Dochované exempláře svědčí o tom, že jednotlivé knihy či rozsáhlejší soubory si v Praze přivlastnili i švédští vojáci a velitelé (Hans Christoph Königsmarck, Johann Klee, Alexander Erskein). Je zajímavé, že šlo převážně o svazky, které nebyly evidovány v odvezených katalozích (například knihy Heřmana Buldera, které získali až Švamberkové a do rožmberského katalogu již zaneseny nebyly), nebo o knihy nacházející se mimo Pražský hrad (například v profesním domě jezuitů na Malé Straně). Rozsah osobní kořisti švédských vojenských elit, stejně jako otázka, zda se tak dělo s (tichým) souhlasem švédské koruny, nebo šlo o svévolnou akci, patří k jedné z oblastí, jimž by se měl budoucí výzkum věnovat.

Předběžný výzkum také ukázal, že se ve Švédsku ocitly i jednotlivé knihy z jezuitských kolejí v Chomutově, Českém Krumlově a v Jihlavě. Přestože je zřejmé, že půjde spíše o jednotliviny či menší knižní soubory, jedná se o zcela novou informaci.

Knihovny jako historický pramen

Z původních knižních celků odvezených Švédy byly zatím detailně analyzovány pouze dvě: sběratelsky a univerzálně zaměřená knihovna Rožmberků a dosud neznámá rakouská knihovna Becků z Leopoldsdorfu, která byla ve dvacátých letech 17. století začleněna do dietrichsteinské knihovny. Ta se ukázala být unikátním dokladem zatím málo prozkoumaných intelektuálně orientovaných šlechtických knihoven schopných reflektovat myšlenkový horizont i zájmové priority svého majitele.^{19]}

katalogy/ [cit. 25. 2. 2019].

17] L. VESELÁ, *Knihy na dvoře Rožmberků*.

18] Emil SCHIECHE, *Die Rosenbergsche Bibliothek*, s. 102–140.

19] L. VESELÁ, *Knihy na dvoře Rožmberků*; Lenka VESELÁ, *Rytíř a intelektuál. Hieronym Beck z Leopoldsdorfu (1525–1596) a jeho knihovna*, Praha 2016; Lenka VESELÁ, *Šlechtická knihovna*

Komplexní výzkum švédské knižní kořisti proto nesporně přinese nové a často i překvapivé poznatky. Poměrně zajímavá zjištění lze očekávat v případě olomoucké kořisti, kde se již nyní podařilo identifikovat několik zajímavých osobních knihoven, o jejichž existenci jsme zatím neměli tušení. Patří mezi ně například knihy později svatořečeného Jana Sarkandera a jeho bratra Mikuláše, které byly součástí jezuitské knihovny. Zajímavé údaje o intelektuálním zázemí duchovních osob působících v předbělohorských Čechách mohou přinést rekonstrukce i dalších osobních knihoven (např. Zikmunda Scholla ze Schlampachu, Viléma Prusinovského z Víckova), které se jako dar staly součástí zejména jezuitské, ale také kapitulní knihovny. Dochované exempláře z švédské kořisti ovšem svědčí i o širších systémových otázkách, například o překvapivě rozsáhlém transferu knih napříč klášterními komunitami v Olomouci nebo o sdíleném využívání knihvazačských dílen.

Podobně cenným pramenem je i knihovna Františka z Dietrichsteina. V krátké době absorbovala celou řadu knižních celků z Moravy i zahraničí, a to jak ze šlechtického prostředí (Valdštejnové, Beckové z Leopoldsdorfu) a od církevních představitelů (Andreas Dudith, Jacobus Maripetri), tak i od městské inteligence (brněnský lékař Jakub Konrád Praetorius z Perlenberka). Jedním z úkolů dalšího výzkumu bude mimo jiné i podrobněji analyzovat poněkud megalomanskou akviziční strategii kardinála z Dietrichsteina. V jejím důsledku se v osobní knihovně kardinála, který se výrazně zasazoval o očistění moravských měst od zakázané protestantské literatury, paradoxně nacházelo její obrovské množství. Dochované exempláře také svědčí o Dietrichsteinových akvizicích, o nichž jsme zatím neměli tušení. K nejnovějším objevům patří například knihy kalvínského teologa Theodora Bezy, jehož knihovna se nacházela na Moravě ve vlastnictví Zástřízlů již od začátku 17. století, ale od poloviny století byla považována za ztracenou. Poslední výzkumy ukazují, že se stala – pravděpodobně jako součást knihovny dietrichsteinské – také švédskou knižní kořistí.^{20]} Ve Švédsku se dochovalo i několik knih z dalších osobních knihoven (například významného pražského lékaře Jana Jessenia, jehož knihovna byla rozptýlena brzy po jeho popravě na Staroměstském náměstí v roce 1621, nebo knihy patřící rodině Sixtů z Ottersdorfu). Okolnosti, za jakých se tyto knihy dostaly do Švédska, budou rovněž předmětem budoucího výzkumu.

Je nutné se smířit s tím, že výše zmíněné soukromé knihovny se dochovaly jen jako torza a nebude možné je rekonstruovat jako celek. O to větší pozornost by se v budoucnu měla soustředit na knihovnu brněnského nobilitovaného měšťana, lékaře a cestovatele Jakuba Konrada Praetoria z Perlenberku, kterou

jako intelektuální zrcadlo? K reflexi dobové mentality na příkladu knižní sbírky Hieronyma Becka z Leopoldsdorfu (1525–1596), Český časopis historický 113 č. 4, 2015, s. 941–964.

20] Lenka VESELÁ – Marta VACULÍNOVÁ, *Die Bibliothek des Theodor Beza: verloren oder zerstreut?*, Gutenberg-Jahrbuch 93, 2018 (Festschrift zum 550. Todestag Johannes Gutenbergs), s. 208–227.

také získal František z Dietrichsteina. Obsahovala více než 2000 děl a dochované exempláře vypovídají o jejich aktivní četbě a studiu. Kromě pozůstalostního inventáře dochovaného v Brně se ve Švédsku nacházejí tři verze katalogů této knihovny, které vytvořil sám Praetorius na sklonku svého života. Tento výjimečný pramen, který je nyní dostupný v digitalizované podobě, zachycuje nejen celkovou skladbu Praetoriovy knihovny, ale i řadu dalších cenných a ne zcela běžných informací – například o pořizovací ceně jednotlivých knih či o osobních darech.^{21]}

Rozptýlení knihoven a otázka jejich dochování

Na rozdíl od polských kolegů, kteří polonika ve švédských knihovnách mapují systematicky již od šedesátých let minulého století,^{22]} se v českém prostředí o celkovou evidenci dochovaných knih odvezených Švédy zatím nikdo nepokusil. V roce 2017 jsem proto zahájila projekt, jehož cílem je postupné zmapování všech dochovaných knih ze švédské knižní kořisti pocházejících z českých zemí. Tento výzkum v současnosti probíhá především v těch zahraničních institucích, které uchovávají rozsáhlejší soubory knih odvezených z českých zemí: jedná se zejména o fondy královských knihoven ve Stockholmu a Kodani, univerzitních knihoven v Lundu, Uppsale a Leidenu, církevních knihoven ve Västerås a Strängnäs a Vatikánské knihovny v Římě. Přestože tento výzkum bude ještě několik let pokračovat, již nyní lze částečně odpovědět na otázku, jak velké množství knih se z původních celků dochovalo.

Výzkum rožmberské knihovny a knihovny Becků z Leopoldsdorfu, jehož součástí bylo i dohledání všech dostupných exemplářů, přinesl zjištění, že se dochovala jen malá část původních sbírek, v obou případech se jednalo jen asi o 15 % jejich původní velikosti. Vše zatím naznačuje, že podíl dochovaných knih je obdobný i pokud jde o švédskou knižní kořist jako celek, tudíž že celkový počet dochovaných knih se pohybuje zřejmě kolem 3000 exemplářů. Je však nutné vzít v úvahu, že spíše než o míru dochování se jedná o knihy, o jejichž existenci se lze na základě publikovaných provenienčních údajů dozvědět.^{23]}

21] Souhrnně o Praetoriovu a jeho knihovně Pavlína HAMANOVÁ, *O vazbách a knihovně brněnského lékaře a cestovatele Jakuba Konráda Praetoria z Perlenberku*, Vlastivědný věstník moravský 30, č. 1, 1978, s. 73–79; Edice a rozbor pozůstalostního inventáře Hana BOROVSÁ – Tomáš BOROVSÁ, *Knihovna brněnského lékaře Jakuba Konráda Praetoria. I. Edice pozůstalostního inventáře*, in: Brno v minulosti a dnes 26, 2002, s. 475–510; titíž, *II. Komentář*, Brno v minulosti a dnes 27, 2003, s. 521–546. Digitální kopie katalogů jsou dostupné na <https://www.knizni-korist.cz/katalogy/> [cit. 25. 2. 2019].

22] Peter SJÖKVIST, *Polish collections at Uppsala University Library – a history of research*, in: Doroty Sidorowicz-Mulak – Agnieszki Franczyk-Cegły (red.), *Książka dawna i jej właściciele II*, Wrocław 2017, s. 237–244.

23] Detailně o výzkumných postupech Lenka VESELÁ, *Schwedische Bücherbeute aus Böhmen*

V budoucnu se proto počet objevených knih bude jistě zvyšovat, neboť výzkum a zpracování provenienčních údajů patří k jednomu ze současných trendů výzkumu historických fondů.^{24]}

Překvapivě nízká míra dochování knih ukořistěných v českých zemích je způsobena celou řadou okolností. Jednou z nich je částečné rozptýlení, ke kterému došlo záhy po přivezení knih do Stockholmu. Královna Kristýna I. několik tisíc z nich rozdala hned v následujících letech: část směřovala vzdělávacím a církevním institucím, část soukromým osobám a poměrně velké množství knih si vzala s sebou po své abdikaci v roce 1655 a při následném odjezdu ze Švédska do Říma. Tyto knižní dary však nebyly příliš objemné. Univerzita v Uppsale a gymnázium v Åbo (dnes finské Turku) získaly jen několik desítek svazků, gymnázium ve Västerås jen několik stovek knih. Nejrozsáhlejší dar získala katedrála ve Strängnäs, v tomto případě šlo pravděpodobně o asi dva tisíce knih. Další soubory knih získali také správci švédské královské knihovny Isaac Vossius (ty se později staly součástí univerzitní knihovny v nizozemském Leidenu) a Edmund Gripenhielm (ty se v roce 1684 zase dostaly do univerzitní knihovny v Lundu). Část knih byla dále rozptýlena ještě v 17. či v 18. století prostřednictvím aukcí a dalších prodejů: asi největší dopad měla aukce kapitulní knihovny ve Strängnäs v roce 1764, ve které bylo nabízeno ke koupi více než 1000 knih z českých zemí (část z nich skupili dánští sběratelé a s některými z nich se lze dnes setkat v Královské knihovně v Kodani).^{25]}

Rozptýlení knih se na nízké míře dochování knih podepsalo ovšem jen z menší části. Na rozdíl od knih zkonfiskovaných v Polsku a německé říši se podstatná část knih z českých zemí stala součástí královské knihovny na zámku *Tre Kronor* ve Stockholmu, který v roce 1697 postihl ničivý požár. Během krátké doby zde shořelo více než 17 000 knih a více než 1 000 rukopisů, tedy asi tři čtvrtiny celé dvorské knihovny. Jejich součástí byla i velká část exemplářů přivezených padesát let předtím z Čech a Moravy.

und Mähren (1646–1648): Ihre Forschung und neue Präsentationsmöglichkeiten, Frühneuzeit-Info 2018 (v tisku).

24] Výjimečným příkladem knihovny s kompletně zpracovanými proveniencemi je katedrální knihovna ve Strängnäs, viz Ragnhild LUNDGREN, *Strängnäs domkyrkobibliotek. Systematisk katalog över tryckta böcker* I–II. Skellefteå 2017. Zmínit je také třeba projekt univerzitních knihoven v Uppsale a Lundu *ProBok*, který je zaměřen na podchycení a digitalizaci vzácných historických vazeb a proveniencí z jejich fondů: <http://probok.alvin-portal.org/alvin/> [cit. 25. 2. 2019].

25] Aukční katalog byl vydán tiskem: *Catalogus librorum, ab antiquis bibliothecis, Pragensi & Olomuciensi, quibus olim Regium Gymnasium Gustavianum Strengnesense donaverat gl. m. regina Christina...*, Stockholm 1765.

„Druhý život“ českých knih ve Švédsku

Po skončení třicetileté války se ve Švédsku nacházelo obrovské množství knih různorodého obsahu a stáří, které bylo potřeba uspořádat. Volba oborového uspořádání představovala nejen praktickou, ale i ideologickou záležitost, neboť systematizace oborů v tehdejších knihovnách měla i symbolický význam.^{26]} Správu a případné využití nově nabytých knih navíc komplikovala i skutečnost, že její výraznou část tvořila katolická teologická literatura pocházející převážně z jezuitských konventů v Polsku a na Moravě, která byla v přísně luteránském Švédsku zakázána.

Univerzitní knihovna v Uppsale tuto otázku vyřešila rozdělením knih do dvou samostatných sbírek, z nichž jedna byla určena k praktickému využití a druhá se stala uzavřeným „historickým“ fondem.^{27]} Pokud jde o uspořádání, zvítězilo v Uppsale praktické hledisko. Převzat byl oborový systém jezuitské knihovny z Braniewa, jež tehdy tvořila podstatnou část uppsalské univerzitní sbírky.

Oborové členění katalogů přivezených s knihovnami z českých zemí (katalogy rožmberské, dietrichsteinské a jezuitské knihovny z Olomouce), které se staly součástí Královské knihovny ve Stockholmu, jako vzor při novém uspořádání rozsáhlých sbírek použity nebyly. Švédský knihovník Isaac Vossius se však při tvorbě nového katalogu inspiroval alespoň vizuální podobou rožmberského katalogu.^{28]}

Pokud jde o knižní kořist z Čech, zatím se hlouběji nikdo nezamýšlel nad pozadím královských darů vzdělávacím a církevním institucím. V publikacích se vše obvykle odbývá větou o nepotřebných duplikátech či naopak tezí o edukativním účelu těchto darů.^{29]} Konkrétní vzdělavatelský význam lze ovšem předpokládat jen v některých případech, jako byl menší knižní dar pro univerzitu v Uppsale nebo akademii v Åbo, které navíc obsahovaly převážně historickou literaturu použitelnou při výuce. V dalších případech, jako byl dar pro gymnázium ve Västerås, však bylo cílem pouze vyplnit prázdnotou zejíci

26] Helmut ZEDELMAIER, *Bibliotheca universalis und Bibliotheca selecta: Das Problem der Ordnung des gelehrten Wissens in der frühen Neuzeit*, Köln am Rhein 1992; Lenka VESELÁ, *Knihovna jako uspořádaný obraz světa. Oborové třídění rakouských a českých šlechtických knihoven (1550–1650)*, in: Eva Augustínová (red.), *Knižnice ako fenomén kultúrneho dedičstva Slovenska a Slovákov*, Žilina 2017, s. 164–181.

27] Emma HAGSTRÖM MOLIN, *Krigsbyten i Uppsala universitetsbibliotek under 1600-talet: inte bara en bibliotekshistoria*, in: Peter Sjökvist (red.), *Bevara för framtiden: texter från en seminarierie om specialsamlingar*, Uppsala 2016, s. 61–71.

28] Christian CALLMER (ed.), *Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae regiae Holmiensis c. annum 1650 ductu et auspicio... conscriptus*, Stockholm 1971, s. XIII.

29] O duplikátech a nepotřebných knihách hovoří O. WALDE, *Storhetstidens litterära krigsbyten*, s. 26; z českých autorů v podobném duchu František HORÁK, *Dodatková a souhrnná zpráva o průzkumu humanistických bohemik za léta 1966–1968*, *Listy filologické* 92, 1962, s. 360.

police nově zřízeného gymnázia, neboť dar z větší části tvořily knihy jezuitské katolické teologie a jako celek nemohly ve větší míře plnit vzdělávací funkci.

Zjevně však existovaly i komplikovanější případy, kdy české knihy sehrály v dobových událostech nečekaně významnou symbolickou roli. Kapitula ve Strängnäs obdržela od královny v roce 1649, jen pár měsíců poté, co do Stockholmu dorazily knihy z Prahy, až 2000 knih z českých a moravských knihoven. Knihy byly velmi různorodého, převážně náboženského obsahu, ale po stránce konfesní byla jejich obsahová skladba velmi vyvážená. Analýza těchto knih ukázala, že ze strany Kristýny I. mohlo jít o symbolické vyjádření podpory tamního biskupa Johannese Matthiae, který tehdy již otevřeně prosazoval ekumenické postoje hraničící s náboženským synkretismem a jenž byl později za své názory odstaven z úřadu. Symbolický význam královského knižního daru podtrhuje i skutečnost, že biskup Matthiae knihy umístil v katedrále ve Strängnäs na veřejně přístupném místě a nechal také vytvořit jejich katalog. Tato progresivní perioda v dějinách kapitulní knihovny však trvala jen krátce a i ve Strängnäs se knihy z českých zemí, stejně jako jinde, záhy stávají historickým a jen málo aktivně používaným knižním fondem.^{30]}

Vnímání cizorodého původu knih pocházejících z válečné kořisti navíc přetrvávalo i v následujících staletích. Zjevně je to především v těch knihovnách (Uppsala, Strängnäs), kde byly tyto ukořistěné knihy drženy jako samostatné oddělené celky. Zajímavým svědectvím o této skutečnosti je ale i titulní strana aukčního katalogu z roku 1765, který doslovně avizoval, že jde o knihy „ze starých knihoven v Praze a v Olomouci“.^{31]}

Dosavadní výzkum české knižní kořisti tedy spíše podporuje nedávno zveřejněný názor, že bude nutné přehodnotit dosud převládající tezi o kulturním transferu, který zatím byl v souvislosti s kulturní válečnou kořistí zmiňován nejčastěji. Podle P. Sjökvista a K. Östlunda je možné tento termín používat v souvislosti s ukořistěnými uměleckými sbírkami, ale jen stěží jej lze aplikovat na konfiskované knižní soubory.^{32]} Výzkum švédské kořisti z Prahy, Olomouce a Mikulova ale zároveň poukazuje na ojedinělé případy ovlivněné specifickými historickými okolnostmi, kdy mohly knihy z českých zemí sehrát i progresivní roli v dějinách švédské knižní kultury raného novověku, tak jak tomu bylo například i v případě knihovny ve Strängnäs.

30] Lenka VESELÁ, *Užitečné, či nepotřebné? Knihy z Čech a Moravy jako dar královny Kristiny švédským vzdělávacím institucím v polovině 17. století*, in: Knihovny a jejich majitelé, Brno 2018, s. 63-73.

31] Viz pozn. 28.

32] P. SJÖKVIST – K. ÖSTLUND, *War Booty at Uppsala University Library*, dostupné na <http://library.ifla.org/1687/1/088-sjokvist-en.pdf> [cit. dne 25. 1. 2019].

The Swedish Booty of Books from the Bohemian Lands and New Prospects for Research into the Subject

Summary

Swedish soldiers took more than 25,000 books from the Bohemian lands at the end of the Thirty Years War. The Mikulov and Olomouc collections were the first to be confiscated in 1646, followed two years later by the Swedes acquiring extensive collections from Prague Castle and the Strahov Monastery. Although the Swedish booty of books sparked interest from Czech researchers beginning in the 18th century, complex research into the subject and chiefly a mapping of the surviving books has not received an appropriate level of interest. The remnants of these collections are significant, and they often provide the only evidence of the existence of little-known personal libraries, which represent a little-researched area in Bohemian and Moravian book culture in the period before the Battle of White Mountain in 1620.

This contribution summarises the key milestones of research into the Swedish book booty and lists the newest questions about the subject. The focus of the work is a thorough reconstruction of the confiscated book collections and mapping their role in their new cultural environment. A new platform for this area of research is the new informational-bibliographical portal *The Swedish Booty of Books from Bohemia and Moravia 1646–1648*, the goal of which is to make the results of ongoing research into the confiscated books available to both the academic and general public. A key part of the portal is a specialised database with detailed descriptions of surviving books. These entries are connected to interactive maps offering information about their current locations, as well as a visualisation of how Bohemian books travelled throughout Europe. The portal also provides access to digital copies of all original surviving Bohemian and Moravian library catalogues that have been deposited in Sweden. Finally, it also offers the first Czech translation of the work of Swedish historian Otto Walde about the Bohemian booty of books. The web portal does not just aim to provide important sources of information that have been difficult to access in the Bohemian and Moravian environment up to now, but also to become a launching pad for further research into this area.

